

BİHBEHÂNÎ, Abdullah b. İsmâîl

(عبدالله بن إسماعيل بيهباني)

Abdullāh b. İsmâîl
b. Nasrillāh Bihbehānî
(1840-1910)

Şîî âlimi ve İran

Meşrutiyet Hareketi'nin öncülerinden.

Necef'te doğdu. Dinî ilimleri önce babası Seyyid İsmâîl'den, daha sonra Mirza Hasan-ı Şîrâzî başta olmak üzere devrin ileri gelen âlimlerinden okudu. Babası Nâsirüddin Şah'ın daveti üzerine Tahran'a gitmiş, şer'iyye mahkemesinde hâkimlik yaparken halk arasında büyük bir nüfuz kazanmıştı. Abdullah Bihbehânî babasının 1878'de ölümü üzerine onun makamına ve halk üzerindeki nüfuzuna vâris oldu. Bu dönemde şaha yakınlaşmaya önem veren Şîî âlim, 1891'de meydana gelen ve Mirza Hasan-ı Şîrâzî'nin bir fetvasına dayanan meşhur tütün boykotuna karşı çıktı. Bu sebeple şah ve İngiltere tarafından ödüllendirildi. Daha sonra Rusya'nın İran'da nüfuzunun artmaması için İngilizler'le birlikte çalıştı.

1903'te yeni sadrazam Aynüddeve'nin kendisine cephe alması ve rakibi Şîî âlim Şeyh Fazlullah Nûrî'nin nüfuzunu artırmaya çalışması üzerine hükümete karşı muhalifler safına katıldı. Nisan 1905'te İran hükûmetinin çalıştığı Belçikalı bir gümrük memurunun İslâm mukaddesatına hakaret ettiğini ileri sürerek hükümet aleyhine geniş bir kampanya başlattı. Aynı yılın sonbaharında Aynüddeve'yi görevinden uzaklaştırmak için Tahran âlimlerinden Seyyid Muhammed Tabâtabâî ile anlaştı. Bihbehânî ile Tabâtabâî Şîî literatüründe "âyeteyn" veya "hücceteyn" diye anılırlar. Bir ay sonra Tabâtabâî ile birlikte hükûmetin siyasetini protesto için Tahran'da Mescid-i Şah'ta ticaret adamlarıyla bir toplantı yaptı. Toplantı zorla dağıtılınca bu iki âlim Tahran'a yakın bir ziyaretgâh olan Şah Abdülazîm'in türbesine sığınıp bir meclis (adâlethâne) kuruluncaya kadar Tahran'a dönmeyeceklerini ilân ettiler. İsteklerinin kabul edilmesi üzerine Aralık 1906'da Tahran'a döndüler. Bihbehânî'nin o andan itibaren her işi bir tarafa bırakıp İran'da meşrutiyeti kurmak için çalışmaya başladığı söylenebilir. Yardımcısı Seyyid Abdülhamîd'in kısa bir süre sonra öldürülmesi üzerine hükümet kuvvetleriyle çatışmalar tekrar başladı ve Bihbehânî Tabâtabâî ile birlikte Kum'a gitti. Aynı yılın ağustos ayında Tahran'a

döndü ve bir müddet sonra açılan ilk mecliste üç cephede mücadele etmek zorunda kaldı. Çünkü meclisten hiç hoşlanmayan Muhammed Ali Şah, meşrutiyeti dinsizlikle bir tutan ve "meşrutiyet"e karşı "meşruiyet" sloganını ortaya atan şeyh Fazlullah Nûrî ve mecliste şeriata aykırı kanunlar yapmak isteyenler ona karşı tavır almışlardı. 23 Haziran 1908'de meclis şah tarafından kapatılınca Bihbehânî tutuklanıp sekiz ay Bezehrûd köyünde kaldıktan sonra Necef'e sürüldü.

Muhammed Ali Şah Temmuz 1909'da tahttan indirilince yeniden açılan mecliste Bihbehânî tekrar faaliyet göstermeye başladı. Bu dönemde meclisin Kafkasya sosyal demokratlarına bağlı olan aşırı laik kanadının düşmanlığını üzerine çeken Bihbehânî 16 Temmuz 1910'da evinde öldürüldü. Bu olay birçok din âliminin meşrutiyet hareketinden yüz çevirmesine sebep oldu.

Ömrü daha çok siyasetle geçen Bihbehânî'nin Ca'ferî fıkına dair yazmış olduğu yirmi beş risâle Meşhed Âsitâne-i Kuds Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

E. G. Browne, *The Persian Revolution of 1905-1909*, Cambridge 1910, s. 113, 115, 203, 204, 206-207; İsmâîl Murtazavî Burâzcânî, *Zindânî-yi Bezehrûd*, Tahran 1337 hş./1958; Ahmed Kesrevî, *Târîh-i Meşrûta-yı İrân*, Tahran 1340; Nâzîmü'l-İslâm Kırmânî, *Târîh-i Bidârt-yi İrânî-yân* (nşr. Ali Ekber Saîdî Sîrcânî), Tahran 1346; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *A'âmû's-Şî'a*, Necef 1373, I, 1193-1195; M. S. Ivanov, *İranskaya revolyutsiya 1905-1911 godov*, Moskva 1957, s. 75, 94, 123, 129, 170, 174, 195, 202; Muhammed Hirzûddin, *Ma'ârifü'r-ricâl fi terâci-mi'l-'ulemâ' ve'l-'üdeba'*, Necef 1383/1964, II, 17-18; Hamid Algar, *Religion and State in Iran, 1785-1906: The Role of The 'Ulama in the Qajar Period*, Berkeley-Los Angeles 1969, s. 241, 243-244, 248-251; a.mlf., "Abdallâh Behbehânî", *Elr*, I, 190-193.

HAMİD ALGAR

BİHBEHÂNÎ, Muhammed Ali

(محمد علي بيهباني)

Âgâ Seyyid Muhammed Alî
b. Muhammed Bâkır Bihbehânî
(ö. 1216/1801)

İranlı fakih ve müctehid.

1144 (1731) yılında Kerbelâ'da doğdu. Tarikat ehline şiddetle düşman olduğundan kendisine "Sûfikûş" (sûfileri öldüren) de denmiştir. Babası meşhur âlim Âgâ Muhammed Bâkır Bihbehânî'nin yanında tahsiline başladı. İctihad derece-

sine ulaştıktan sonra Mekke'ye gitti ve iki yıl orada kaldı. Kerbelâ'ya döneceği sırada Irak'ta çıkan veba salgınından dolayı Irak sınırına yakın Kirmanşah (bugünkü Bahteran) şehrine yerleşti. Babasının halefi olarak müctehidin kazaî yetkilere de sahip olduğuna inanan Bihbehânî evine bitişik bir mahkeme kurdu ve şer'î hükümleri bizzat uygulamaya başladı.

İran Kaçar sülâlesinin ilk hükümdarı Âgâ Muhammed Şah'ın hasisliği sebebiyle saltanata lâıyk olmadığını ileri süren Bihbehânî bir ara Tahran'a gitti. Şah onun şehre girmesini yasaklamaya teşebbüs ettiyse de bunda başarılı olamadığı gibi Tahran'da kaldığı evde kendisini ziyaret etmeye de mecbur oldu. Bihbehânî'nin Âgâ Muhammed Şah'tan sonra tahta geçen Feth Ali Şah üzerindeki nüfuzu büyüktü; bu sayede sûfileri tam bir serbestlikle takip edebildi.

Bihbehânî'nin sûfilere karşı beslediği kine ilk kurban giden Ni'metullahiyye tarikatının meşhur müceddidi Ma'sûm Ali Şah'tır. 1795 yılında Kirmanşah'ta tutuklanan Ma'sûm Ali Şah umumi bir toplantıda inançlarıyla ilgili soruşturmaya tâbi tutuldu. Verdiği cevaplar Bihbehânî'nin anlayışlarına ters düştüğü için zehirlenerek öldürüldü. Ma'sûm Ali Şah'ın yakın arkadaşları olan Nûr Ali Şah'a Kirmanşah'tan ayrılma izni verildiyse de ertesi yıl Bihbehânî'nin adamları tarafından o da zehirlenerek öldürüldü. Yine Ni'metullahiyye tarikatından olan Muzafer Ali Şah Bihbehânî'nin emriyle Kirmanşah'ta tutuklanıp Tahran'da Feth Ali Şah'ın huzuruna çıkarıldıktan sonra tekrar Kirmanşah'a gönderildi. Kısa bir muhakemenin sonu 1800 yılında Bihbehânî tarafından idama mahkûm edildi ve karar infaz edildi. Hemenan'da Âgâ Mehdi ve Mirza Mehdi adında iki dervişin ölümüne de Bihbehânî sebep oldu.

Bihbehânî sûfilere karşı beslediği düşmanlığın sebeplerini, çeşitli kişilere yazdığı mektuplardan oluşan *Risâle-i Hayrâtîyye* adlı eserinde açıklamaktadır. Ona göre dervişler taharet hükümlerini hiçe sayan, uyuşturucu maddelerin kullanmasını câiz gören, namaz kılmayı lüzumsuz telakki eden ve Ni'metullahiyye tarikatının kutbu Ma'sûm Ali Şah'ın önünde secdeye varan kimselerdir.

Bihbehânî'nin Kirmanşah'ta ölümü, Ni'metullahiyye tarikatı mensupları arasında bir yıl önce öldürttüğü Bûdelâ adında bir dervişin bedduasının sonucu olarak kabul edilmiştir. Bihbehânî'den son-